

het object dezer wetenschappen is. Dit zocht hij in de objectivatie van gemeenschappelijke ervaring. ⁵⁶⁾ Zoo kwam hij tot het belangrijke begrip van „das Dritte, das zwischen Subjekt und Objekt in liegt”. ⁵⁷⁾ Maar dit begrip is alleen te verstaan voor hem, die begonnen is met zijn eigen „Erlebnis” te analyseeren. ⁵⁸⁾ Immers de objectivatie van gemeenschappelijke ervaringen is slechts mogelijk voor hen, die zelf hun eigen „Erlebnis” kunnen objectiveren ⁵⁹⁾. Hierachter ligt duidelijk Hegels opvatting. ⁶⁰⁾ Van het inhoudlooze zijn gaan de categorieën tot het innerlijke wezen en vandaar tot de zichzelf begrijpende idee. Zoo worden de gestalten uit de ervaringswereld tot waarden zonder gestalte, komende tot ons zelfbewustzijn. De Dilttheyaansche opvatting is, dit behoeft geen betoog meer, een uitlooper van het Duitsche idealisme. ⁶¹⁾

Nu hangt het als een reactie tegen de mechanische schematisering des levens naar voren treden van de „Erlebnis”-gedachte hoogstwaarschijnlijk samen met het feit, dat hier ook Oostersche invloeden werken, die dit systeem geschikt doen zijn voor zulk een reactie. Eenerzijds spelen toch waarschijnlijk *Spinoza* en *Leibniz* beiden een rol, en anderzijds is waarschijnlijk de invloed van *Böhm*e en de theosophen uit Schwaben, speciaal *Oetinger*, groter dan men wel wil erkennen, gelijk *Heinz Heimsoeth* ⁶²⁾ aantoonde. Zelfs schijnt het na *Schrenks* ⁶³⁾ studie wel vast te staan, dat *Coccejus* en daarmede de verbondentheologie invloed oefende. Deze band met Oostersche opvattingen is van beteekenis, omdat inderdaad in de „Erlebnis”-philosophie een reactie te zien is tegen het al te dialectische Westersche denken, dat in „gnosis” in den slechten zin dreigt te gronde te gaan. We komen daarop nog terug.

Reeds in 1878 had *Diltbey*, zich aansluitend aan *Nietzsche*, het voor de beteekenis van de innerlijke beleving voor de ontwikkeling van de menschelijke persoonlijkheid opgenomen. ⁶⁴⁾ Toen gebruikte hij evenwel nog het woord „Erfahrung”. De in 1878 geschreven ideeën werkte hij in 1906 nader uit in zijn beroemd geworden „Das Erlebnis und die Dichtung”. Het jaar 1906 kan dan als het geboortjaar van de eigenlijke „Erlebnis”-paedagogiek worden beschouwd. Juist doordien hij het „Erlebnis” zoo uitvoerig omschreef, wordt hij meer dan *Bergson* ⁶⁵⁾ en *Simmel* ⁶⁶⁾ beschouwd als de eigenlijke „Urheber” van de nieuwe strooming, ofschoon toch ook wel bij de laatsten en zelfs in het pragmatisme van *Dewey* trekken zijn ⁶⁷⁾, die evenzeer voor vele paedagogen een stimulans geweest zijn, hun systeem in de richting eener „Erlebnis”-paedagogiek te ontwikkelen. ⁶⁸⁾

Als wij de verbanden, die hier zijn, dus overzien, dan moeten wij zeggen, dat in *Diltbey* allerlei stroomen ineenvloeien. Elementen